

FAZAKAS ZOLTÁN JÓZSEF

FORRÁS ÉS EMLÉKIRAT: TANÚVALLOMÁS A
MAGUNK ÍTÉLŐSZÉKE ELŐTT

Markó Attila: *Az egyházi ingatlan-visszaszolgáltatás gyakorlata Romániában 1997–2016.* Forum Iuris Könyvkiadó: Kolozsvár, 2021. 140 oldal

Az újjászületett kolozsvári magyar nyelvű jogászképzésben elvitathatatlan érdemeket nyert Dr. Lupán Ernő Alapítvány megbízásából a Forum Iuris Könyvkiadó gondozásában megjelent, és nemrégiben nyilvánosan is bemutatott Markó Attila forrásértékkel bíró kötete a romániai egyházi ingatlanok visszaszolgáltatásáról Kelemen Hunor, Kató Béla és Veress Emőd bevezető gondolataival.¹

Reményik Sándor közhelyszerűen ismételt, de évszázados igazsága szerint az erdélyi magyarság sorsa *a templom és az iskola* bástyáinak zálogához kötött. Az élet különös útjai eredményeként a szerző közéleti pályája jelentős időszakában pontosan e két őrhely védelmére vezényelte a bukaresti képviselőház, illetve Románia különböző kormányaiban működő – változó névvel illetett – restitúciós és kárpótlási bizottságnak a tagjaként. Markó Attila a rábízott feladat elől nem hátrált meg. El is nyerte érte mind bírói, mind társadalmi ítéletét. Szolgálata állomásainak kézzel fogható, tárgyi kötetben összegyűjtött, az erdélyi emlékiratirodalom hagyományaihoz méltó összegzése ezen eredményekhez vezető utat mutatja be.

A szerző bevallása szerint fájdalomból születtek sorai, amely érzés azonban nem önsajnálattá, hanem tiszta, logikus, szilárd érvekkel és bizonyítékokkal alátámasztott memorandummá vált, éles ellentétben a személyét meghurcoló bírói ítélet indoklásával. Markó Attila könyve ugyanis forrásértékkel bíró kordokumentum, ugyanakkor annál tovább mutat: az erdélyi magyar társadalomhoz, a bírói fórumokon túli ítélőszékekhez címzett vallomás, az igazságtételbe vetett hit melletti kiállás is. Markó Attila sorai éppen ezért különösen értékesek: érzelemmentesen, higgadtan tárják elénk az egyházi ingatlanvisszaszolgáltatás romániai gyakorlatának közel két évtizedes eseményeit.

¹ Markó Attila: *Az egyházi ingatlan-visszaszolgáltatás gyakorlata Romániában 1997–2016.* Forum Iuris Könyvkiadó: Kolozsvár, 2021.

Mint ismeretes, Románia a szovjet típusú diktatúra bukását követően – gyakorlatilag a keleti blokk országaiban példa nélkül álló módon – a kommunizmus alatt államosított javak természetbeni visszaszolgáltatása mellett tette le jogalkotási értékválasztását. A döntés eredői több különböző ok együtthatásában rejlik – amelyek jelentős részét jogtörténeti alaposággal tárja fel a szerző – azzal, hogy ez az értékválasztás esetek sokaságában beváltatlan ígéretnek papírhalmazává vált.

Az *in integrum restitutio* elvének következetes alkalmazása valójában feloldhatatlan elletétben áll a román politikában és alkotmányjogban a XIX. század óta kizárólagosan érvényesülő *homogén nemzetállami alapállással*. Ennek megfelelően nem tekinthető véletlennek, hogy a tárgyi jogszabályok megalkotása során nemcsak következetlenségek sorozata, homályosságok sokasága, a *contra legem* értelmezésre teret nyújtó menekülőutak biztosítása jelent meg, hanem azok kiaknázása a végrehajtás során lassan főszabállyá vált. Ezen körülményeknek további hangsúlyt, sőt keserűséget ad az a tény, hogy a tárgyi jogszabályok már eredendően is csak azokra az ingatlanokra vonatkoznak, amelyeket az 1920-as évek romániai földreformtörvények – amelyek különösen a kisebbségi egyházak vagyoni ellehetetlenítését célozták – egyáltalán meghagytak eredeti tulajdonosai kezében. Köztudomású tény, hogy az elmúlt évszázadban Romániában a *templomot és az iskolát* két államosítási hullám csapásai érték. A kommunizmus előtti, eleve jelentős áldozatokat követelő államosítások jóvátétele fel sem merült. A sztálini totális államosítás kárpótlási gyakorlata Markó Attila alapos elemzéséből levonható következtetése szerint nemcsak megkérdőjelezhető eredményességű, hanem a visszaszolgáltatni kívánt vagyon mintegy felének visszatartása, sőt *de facto* visszaállamosítása okán *a jól hangzó jogalkotási értékválasztás semmibevételeként* értékelhető. Az *in integrum restitutio* így napjainkban inkább Románia külpolitikai érdekeinek megfelelően továbbélő – valójában látszat – ígéret, az állam jó hírvének egyik eleme, míg a belpolitikában elhamvadó papír, esetlegesen jövőbeni konfliktusok egyedi feloldását gesztusként teljesítő eszköz.

A fenti bekezdésben feltárt történelmi folyamat és az abból levonható következtetés részleteinek kibontását Markó Attila a kötet részeiben, fejezeteiben magabiztosan, a szemtanú közvetlenségével tárja az olvasó elé. A szerző tökéletes helyzetismertetéssel alapozza meg a természetbeni visszaszolgáltatás értékválasztása melletti politikai és jogalkotói döntés indokait, annak belföldi és külföldi kevésbé közismert szempontjait, a román állam érdekeit. Kronologikus elbeszélése valamennyi tárgyi jogszabály megszületésének és alkalmazásának körülményeit nemcsak feltárja, hanem különösen ez utóbbi nézőpont tekintetében kínál olyan információkat, amelyek valós betekintést nyújtanak a bukaresti politika összefüggéseibe.

Markó Attila gondolatait és tollát – noha saját bevallása szerint a fentebb említett fájdalom vezette – valójában nyitottság jellemzi. A szerző maga is kiemeli, hogy a magyar vagy

egyéb nemzetiségek, illetve a zsidó közösség érdekei védelmének alapállása ugyanis nem feltétlenül eredményezték eleve elrendelten a román nemzetiségű politikustársak abszolút ellenállását. Volt tehát egy olyan kegyelmi időszak, amikor a román állam pragmatikus érdekei és a nemzetiségek igényei között korreláló viszony nemcsak felfedezhető volt – különösen az euroatlanti integráció kezdeti folyamatában –, hanem valós eredményekre is vezetett. A kisebbségi és többségi érdekek ilyen együttállása a hatékony jogalkotással és jogalkalmazással a hatékony társadalmi konszolidáció feltételeiként működhetnek volna. Ezen kiindulópontot és a belőlük fakadó eredmények elérésének lehetőségeit maguk a román pártok sem feltétlenül tagadták, mi több egyes bizottsági tagok jóhiszeműségét, kollegiális hozzáállását a szerző külön is nevesítette. A kötet tehát nem vádló hangvételű, ellenkezőleg, a kinyújtott kéz őszintesége, bizakodása az alapja. Ez az alapállás tehát nem mentegetőzés, nem öncélú gesztus, hanem az őrt álló kötelelességtudatának egyértelmű megfogalmazása. Az indok magától értetődő: a romániai magyarság szereti szülőföldjét és hazáját, annak keretei között kívánja boldogulását meglelni, amelynek feltétele annak a kölcsönös megértése és megértetése, hogy a *templom és iskola* falai nem az elkülönülés zárványai és eszközei, hanem a többségi nemzettel való együttélés és jövő alapfeltételei és biztosítékai. Az ott őrt álló köteleltsége ennek tudatosítása, közvetítése, az általa képviseltektől nyert megbízása morális parancsa alapján.

Markó Attila kötete ezeken az alapokon ismerteti részletesen az *in integrum restitutio* elve alapján megkezdett román állami kárpótlási folyamat kezdeti bizonytalan lépéseit, a fent említett kegyelmi időszak nagyszerű eredményeit, majd a nemzetállami alapállás előretöréséből fakadóan a kárpótlási folyamat gyakorlati leállását.

A kötet elvitathatatlan érdeme, hogy Markó Attila személyében a törvényhozó és a végrehajtó nézőpontja a fejezetekben egyszerre érvényesül. Nem mulasztja el a jogalkotási hiányosságokra való figyelemfelhívást, ugyanakkor rámutat arra, hogy több esetben az elégtelen jogszabályi megfogalmazás ellenére is miképpen lehetett a törékeny érdekek közötti egyensúlyt megteremteni. A szakmai szempontok mellett a restitúciós bizottságok működésének leírása pedig olyan, színpalak mögötti eseményeket mutatnak be, amelyek nemcsak a nagypolitika küzdelmeit tárják az olvasó elé, hanem képesek megértetni egy magyar nemzetiségű romániai politikus mindennapjainak nehézségeit a Dâmbovița mentén.

A kötet egyértelműen, címével azonosan az egyházi ingatlanok visszaszolgáltatásának gyakorlatával foglalkozik, ám a magánszemélyeket érintő, ugyancsak hatalmas társadalmi jelentőségű mezőgazdasági és erdőterületek visszaszolgáltatásával nem. Ez utóbbi tárgykör feltárása a romániai társadalomtudományok képviselőinek feladatuként újabb kutatások magától értetődő kihívásaként van jelen. Ez a kiindulópont csak látszólag okoz hiányérzetet, valójában lehetővé teszi a közösségi kérdések megoldásának elhelyezését, prioritizálását, egyben utat mutat az egyéni jogvédelem kereteinek, gyakorlatának feltáráshoz. Markó

Attila ennek alapján közelít az általánostól a különös felé, ugyanakkor következetesen megmarad a *templom és az iskola* tárgyánál. A szerző ezen kiindulópontja nem a másik tárgykör fontosságának tagadása, ellenkezőleg, a restitúciós bizottság munkájának aprólékos bemutatásával pontosan jelzi előre az egyedi ügyek várható nehézségeit, készíti fel az olvasót, a jogérvényesítőt a döntéshozók gondolatvilágának megértésére.

A kötet különös jogász feladatok összetettségét esettanulmányok útján tárja az olvasó elé, magabiztosan, következetesen. Ennek egyik elemeként rögzíti az *in integrum restitutio* alapján álló visszaszolgáltatási eljárásokat *kárpótlásként*. A fogalomhasználat megfelelő kontextusba helyezése szintén elvi jelentőségű, a kommunizmus államosításai egyértelműen károkozások még akkor is, ha annak formálisan jogszerű kereteit több esetben az állami jog megteremtette. Tekintettel arra, hogy a román jog különbséget tesz a jogcím nélküli, az érvényes jogcím nélküli és érvényes jogcímmel rendelkező államosítás esetei között – elismerve az állam saját jogát is sértő jogszerűtlen károkozást – olyan fogalom választása volt indokolt, amely a magyar nyelvű olvasó számára is egyértelmű. Tárgyi esetben kizárólag az állam okozott – a legtöbb esetben formálisan jogszerűen – kárt, amelyből fakadó igény megoldása a kárpótlás, módszere az *in integrum restitutio* vagy a pénzbeli orvoslás.

A fentiekben rögzítettek szerint az általános helyzetképet, fogalmi kereteket rögzítő bevezető fejezeteket követően Markó Attila a közérdeklődésre leginkább számot tartó esetek részletes ismertetésével folytatja emlékezését. A bevezető általános tételek ezáltal konkrét, különös bizonyításhoz vezetnek: felvázolja a gyulafehérvári Batthyáneum, a Római Katolikus Státus, a kolozsvári Minerva-ház, a sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégium tanulságos esetei mellett a marosvásárhelyi II. Rákóczi Ferenc Római Katolikus Gimnázium kálváriáját. Markó Attila azonban nem áll meg annál a pontnál, ami csak az említett ingatlanok kérdésére leíró jelleggel összpontosít. A szerző továbbfűzi gondolatait, és az Emberi Jogok Európai Bíróságának Romániát érintő gyakorlata bemutatásával újabb nézőpontokat rögzít a kárpótlási kérdések akár egyéni összefüggéseit illetően. A nemzetközi kontextus e körben rámutat a romániai politikai és bírói gyakorlat visszasságaira, következetlenségére, ha tetszik arra, hogy a román állam saját joggyakorlatával támadja saját jogába illesztett értékválasztását. A kritika és az érintett perek bemutatása valójában a jog két arcának szembesítése egymással, amelynek különös célja van: a kihunytt kárpótlási gyakorlat új impulzusainak keresése, fellelése. A Markó Attila soraiban foglalt értékítélet és tanulságok összessége minden keserűség ellenére az eredeti jogalkotási cél felélesztését kívánja szolgálni a politikai valóság akadályai ellenére. Meggyőződéssel, konoksággal.

Mind az általános, mind a különös esettanulmányok tekintetében hangsúlyozni szükséges azon politikai és jogi érvelések bemutatásának értékeit, amelyek a kötet jogtörténeti jelentőségét bizonyítják. A politikai érdekpozíciók választása mellett a beadványok jogász érveléseinek érzékletes bemutatása, mellékletekkel való illusztrálása nemcsak az adott

kárpótlási folyamat megértéséhez szükséges információk szempontjából jelentősek, hanem feltárják a világháborúkat megelőző kor romániai és magyarországi dologi jogának, egyházjogának és jogi személyek jogának kereteit is. Markó Attila kötete e körben is bizonyítja a jogtörténet jelenre kiható aktualitását, a jogintézmények történelmi dimenziói megértésének gyakorlati szükségességét.

A kötet zárófejezeteinek érdekességét a Magyarországon is oly népszerű gondolatnak számító korrupcióellenes főügyészség intézményének kritikája képezi. Természetesen legitim vita folytatható egy ilyen igazságszolgáltatási eszköz felállításának lehetőségeiről, Markó Attila személyes kálváriája, illetve az egyházi ingatlanvagyon visszaszolgáltatásával kapcsolatos ügyészségi gyakorlat bemutatása intő jel a tekintetben, hogy az állampolitika céljainak alárendelt igazságszolgáltatás milyen diszfunkciókat szenvedhet el. Ezen megállapítás különös aktualitását adja a kötetben is jelzett zilahi Wesselényi Kollégium esete, amellyel kapcsolatban nemrégiben indult büntetőeljárás a romániai református egyház két püspöke ellen.

Markó Attila könyvét végül gazdag és értékes mellékletek egészítik ki, amelyek az emlékek kontúrjait élesen rajzolják meg a restitúciós bizottság példaként álló napirendjei, egyes iratai, dokumentumai által. A mellékletek második fő csoportját a különösen nagy bel- és külföldi sajtóvisszhangot kiváltó sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégium büntetőeljárasi állomásait felidéző blogbejegyzések szubjektív sorai zárják. E megoldás helyességéhez nem férhet kétség, Markó Attila kötete így válhat egyszerre emlékirattá, kordokumentummá, a fentebb említett módon jogtörténeti művé, bizonyos szempontból pedig restitúciós szakkönyvvé. A tartalmi fő rész egyértelműen alapos, forrásértékkel bíró, elfogulatlanságra törekvő műként áll az olvasó előtt, míg a szerző személyében rejlő, érzelmekben gazdag sorok záróakkordjai azon vonásokat jelenítik meg, amelyek a legfontosabb mondanivaló lerontása nélkül az olvasóhoz való közvetlenebb hanggal azt közelebb hozzák, egyedivé, emberivé téve a sorokat. A két elem együtt Markó Attila vallomása a magunk ítélszéke előtt.